

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ (ПРОФІЛАКТИЧНОЇ) ПОЛІТИКИ

Газдайка-Василишин І. Б.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

УДК 343

Постановка проблеми. Для висновку про наявність у діях особи складу злочину, передбаченого статтею 355 Кримінального кодексу України (далі – КК), необхідно встановити, чи притаманні їй діянню усі необхідні ознаки кожного із елементів цього складу злочину (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони). При цьому проблемними є наступні питання: чи є предметом цього складу злочину об'єкти оспорюваних та нікчемних правочинів; хто може бути потерпілим від примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; як слід кваліфікувати примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане із кваліфікованим умисним тяжким тілесним ушкодженням, із кваліфікованим умисним знищенням чи пошкодженням майна, із самовільним захопленням майна у заставу?

Стан дослідження проблеми. Кримінально-правовій характеристиці примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань присвячені дисертаційні дослідження М.Г. Арманова, А.М. Солов'яної; проблемам відмежування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань від вимагання присвячена стаття Федоренка Д.М. Про-

те, зазначені вище питання не знайшли однозначного вирішення в працях цих вчених.

Метою даної статті є юридичний аналіз складу злочину, передбаченого статтею 355 КК України, а також встановлення ознак, за якими примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань слід відмежовувати від суміжних складів злочинів.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо детальніше кожен із елементів примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, аналізуючи при цьому як ознаки основного, так і ознаки кваліфікованих складів злочину, а також проводячи відмежування від суміжних складів злочину.

Об'єкт складу злочину «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань». Родовим об'єктом складу злочину, передбаченого статтею 355 КК, є авторитет органів державної влади. Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок виконання цивільно-правових зобов'язань. Додатковими об'єктами виступають психічна чи тілесна недоторканість, воля, здоров'я людини, право власності (залежно від конкретного способу, яким вчиняється примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань).

За основним безпосереднім об'єктом цей склад злочину слід відмежовувати від суміжних складів злочинів, наприклад, від вимагання (ст. 189 КК), протидії законній господарській діяльності (ст. 206 КК), самоправства (ст. 356 КК) (табл. 1.)

Предметом примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань можуть бути гроші, майно, право на майно, дії майнового характеру, які є об'єктом цивільно-правового зобов'язання. Якщо ж винний, примушуючи потерпілого до виконання цивільно-правового зобов'язання, у своїх вимогах виходить за межі об'єкта такого зобов'язання (наприклад, вимагає не лише повернення боргу, але й відсотків за користування позикою, які не були передбачені договором), його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 355 та 189 КК.

Склад злочину	Основний безпосередній об'єкт складу злочину	Додатковий об'єкт складу злочину
Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355 КК)	Передбачений законом порядок виконання цивільно-правових зобов'язань.	Здоров'я, воля та психічна недоторканість людини, власність
Вимагання (ст. 189 КК)	Власність	Здоров'я, воля та психічна недоторканість людини, право на таємницю приватного життя
Протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК)	Встановлений порядок здійснення господарської діяльності	Здоров'я, воля та психічна недоторканість людини, власність
Самоправство (ст. 356 КК)	Встановлений порядок реалізації прав та виконання обов'язків	Власність

Табл. 1

За ст. 355 КК відповідальність може наставати лише тоді, коли особа примушується до виконання (невиконання) існуючого зобов'язання, що виникло з підстав, передбачених чинним законодавством. Тому при вчиненні злочину, передбаченого ст. 355 КК, особа може примушуватись до виконання цивільно-правових зобов'язань не лише за дійсними, а й за оспорюваними правочинами. Оспорюваність правочину не є перешкодою для кваліфікації діяння за ст. 355 КК, оскільки так само, як і дійсний, оспорюваний правочин породжує певні цивільно-правові зобов'язання. Натомість, нікчемні правочини, не здатні породжувати права та обов'язки, не є підставою виникнення цивільно-правових зо-

бов'язань; щодо нікчемних правочинів діє презумпція недійсності. Тому речі, гроші, майно, що є об'єктами нікчемних правочинів, не слід визнавати предметом складу злочину, передбаченого ст. 355 КК. Примушування до виконання нікчемних правочинів не слід кваліфікувати за ст. 355 КК. За наявності підстав такі діяння можуть бути кваліфіковані як вимагання чи як самоправство.

В той же час, цивільним законодавством передбачено низку цивільно-правових зобов'язань, виникнення яких пов'язане із нікчемними правочинами. До прикладу, у разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування. Якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною (ст. 216 ЦК України). Відповідно до ст. 1212 ЦК України особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала. Тому примушування до повернення майна за недійсним правочинном, відшкодування збитків та моральної шкоди також слід кваліфікувати за ст. 355 КК України.

Стаття 355 встановлює відповідальність за примушування до виконання чи невиконання лише цивільно-правових, а не будь-яких зобов'язань, обов'язок виконання яких устанавлюється нормами інших галузей права (сімейних, трудових тощо). Примушування до виконання чи невиконання будь-яких інших (крім цивільно-правових) зобов'язань за наявності для того підстав може бути кваліфіковане як самоправство чи інший злочин.

Потерпілими від злочину є фізична особа, яка є стороною цивільно-правового зобов'язання, а також її близькі родичі. Чинний

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) не дає окремого визначення поняття «близькі родичі», натомість п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК визначає поняття «близькі родичі та члени сім'ї». На законодавчому рівні поняття «близьких родичів» визначено лише Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року № 3781-ХІІ. Частина 2 статті 2 цього закону близькими родичами визнає батьків, дружину (чоловіка), дітей, рідних братів і сестер, діда, бабу, онуків. Власне це коло осіб слід визнавати потерпілими від примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. З метою уніфікації правозастосовної практики визначення поняття «близькі родичі» слід закріпити у КК (чи у КПК), віднісши до них батьків, дружину (чоловіка), дітей, рідних братів і сестер, діда, бабу, онуків. Додатково слід зосередити увагу на тому, що хоч близькі родичі прямо вказані в якості потерпілих від аналізованого складу злочину лише в ч. 1 ст. 355 КК, проте їх слід відносити до кола потерпілих і у випадку вчинення будь-якого з передбачених ч. 2, 3 ст. 355 КК кваліфікованих складів примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань.

Об'єктивна сторона складу злочину «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань». З об'єктивної сторони примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань сконструйоване законодавцем як формальний склад злочину та характеризується однією ознакою – суспільно небезпечним діянням. Зміст такого примушування складає вимога виконати чи не виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання. При цьому чинне цивільне законодавство поняття «угода» не використовує. Цей термін застосовувався у ЦК УРСР 1963 року і був замінений у ЦК України 2003 року на «правочин». Тому понятійний апарат кримінального законодавства, який використовує термін «угода» (ст.ст. 149, 173, 206 та ін.) необхідно привести у відповідність до ЦК України. Про це наголошувалося у наукових джерелах [7, с.259-269].

Вимога виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання означає викладену в рішучій, категоричній формі пропози-

цію винного до потерпілого негайно або у визначений час вчинити певні дії чи утриматись від вчинення певних дій, які становлять об'єкт цивільно-правового зобов'язання (передати кошти, майно, виконати роботу, надати послуги, звільнити орендоване приміщення, тощо). Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань підлягає кваліфікації за ст. 355 за відсутності в діях винної особи ознак вимагання. Детальніше про це йтиметься в підрозділі, присвяченому відмежуванню примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань від суміжних складів злочинів.

Вимога виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання набуває суспільно небезпечного характеру лише в поєднанні із протиправним способом впливу на потерпілого. Маючи право на пред'явлення вимоги про виконання певного зобов'язання, винний при вчиненні злочину, передбаченого ст. 355 КК, не вправі добиватися задоволення цієї вимоги насильницьким способом. До способів впливу на потерпілого, з якими поєднується вимога виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання у складі аналізованого складу злочину, відносяться:

1. погроза насильства (ч.1 ст. 355 КК); 2. погроза вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (ч.2 ст. 355 КК); 3. насильство, що не є небезпечним для життя чи здоров'я (ч.2 ст. 355 КК); 4. насильство, що є небезпечним для життя чи здоров'я (ч.3 ст. 355 КК); 5. погроза пошкодження чи знищення майна (ч.1 ст. 355 КК); 6. пошкодження чи знищення майна (ч.2 ст. 355 КК);

Злочин вважається закінченим з моменту пред'явлення вимоги виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання, поєднаної із зазначеними вище способами впливу на потерпілого, незалежно від досягнення винною особою поставленої мети. При цьому, на відміну від вимагання, погроза розголошення відомостей, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, не є способом примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань. Тому вимога виконати (не виконати) цивільно-правове зобов'язання, поєднана лише з погрозою розголошення таких відомостей, не утворює складу злочину, передбаченого ст. 355 КК.

Розглянемо детальніше кожен із зазначених вище способів примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. Погроза застосування насильства, пошкодження чи знищення майна, як спосіб вчинення основного складу злочину (ч. 1 ст. 355 КК), має бути дійсною та реальною. Дійсність та реальність погрози визначається виходячи із суб'єктивного ставлення до неї винного та суб'єктивного сприйняття її потерпілим. За своїм змістом погроза насильством (в розумінні ч.1 ст. 355 КК) може полягати у погрозі незаконного позбавлення волі, побоїв, мордування, заподіяння легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень. Погроза нанесення тяжких тілесних ушкоджень та погроза вбивством відносяться до кваліфікованих ознак, передбачених ч. 2 ст. 355 КК. Погроза вбивством, висловлена під час примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, повністю охоплюється ч. 2 ст. 355 КК та додаткової кваліфікації за ст. 129 КК не потребує.

У випадку, коли висловлена під час примушування погроза насильством була неконкретизована, тобто із її змісту однозначно не впливає висновок про такий характер насильства, як тяжкі тілесні ушкодження чи вбивство, дії винного, за відсутності інших кваліфікуючих ознак, слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 355 КК (як поєднані із погрозою насильства). Отож, встановлення характеру насильства, яким погрожує винний під час примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, є обов'язковим при кваліфікації цього злочину. Проте, в судовій практиці зустрічаються випадки, коли із змісту вироку неможливо зробити висновок про характер насильства, яким погрожували особи, визнані винними у вчиненні злочину, передбаченого ст. 355 КК. До прикладу, вироком Свалявського районного суду Закарпатської області встановлено наступне: «діючи умисно з погрозою вчинити негайно та в майбутньому фізичне насильство над ОСОБА_3 у разі невиконання нею пред'явленої вимоги, тобто в разі неповернення йому 500 гривень боргу, вимагав з погрозою застосування фізичного насильства у ОСОБА_3 зазначену суму боргу» [6].

Погроза знищення майна загально-небезпечним способом, поєднана із вимогою виконати (не виконати) цивільно-правове зобов'язання, охоплюється ч. 1 ст. 355 КК і не потребує додаткової кваліфікації за ст. 195 КК.

У випадку поєднання вимоги виконати чи не виконати цивільно-правове зобов'язання із насильством над потерпілим чи його близькими родичами слід мати на увазі наступне. Під насильством, що не є небезпечним для життя та здоров'я слід розуміти умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, завдання ударів, побоїв, незаконне позбавлення волі та інших насильницьких дій за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння [3]. Такі насильницькі дії повністю охоплюються ч. 2 ст. 355 КК та додаткової кваліфікації за іншими статтями КК не потребують.

Насильство, що є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого – це умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжке тілесне ушкодження, а також інші насильницькі дії, які хоч і не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент їх вчинення (зокрема, насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер мордування, придушення за шию, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо) [3]. Усі ці насильницькі дії охоплюються ч. 3 ст. 355 КК та не потребують додаткової кваліфікації.

Проблеми кваліфікації виникають лише у випадку, коли примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань поєднуються із заподіянням кваліфікованих видів умисного тяжкого тілесного ушкодження (до прикладу, з умисним тяжким тілесним ушкодженням, що має характер особливого мучення; вчиненим групою осіб; вчиненим з метою залякування потерпілого чи інших осіб; вчиненим на замовлення; або таким, що спричинило смерть потерпілого). Адже, покарання, що передбачене за кваліфіковане умисне тяжке тілесне ушкодження

(ч. 2 ст. 121 КК) є більш суворим (позбавлення волі від семи до десяти років), аніж покарання, що передбачене за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я (ч. 3 ст. 355 КК – позбавлення волі від чотирьох до восьми років). Тобто йдеться про такий випадок конкуренції «частини» і «цілого», коли «частина» (ч. 2 ст. 121 КК) є більш суспільно-небезпечною, ніж «ціле» (ч. 3 ст. 355 КК).

Як відомо, при конкуренції частини і цілого слід застосовувати норму, що найбільш повно охоплює вчинене (тобто, норму про «ціле», в аналізованому випадку – ст. 355 КК). Проте, якщо норма про «ціле» не охоплює усю «частину»; якщо діяння в цілому є менш суспільно-небезпечним, аніж спосіб його вчинення, такі дії слід кваліфікувати за сукупністю. Зокрема, на необхідність кваліфікації за сукупністю ч. 3 ст. 355 КК із ст. 121 КК у випадку примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, поєднаного із заподіянням умисного тяжкого тілесного ушкодження (як основного, так і кваліфікованого складу), вказує А.М. Солов'єва [4, с.101,102, 172]. Проте, така кваліфікація видається недопустимою, оскільки нею порушується принцип недопустимості подвійного інкримінування, адже тяжке тілесне ушкодження в такому випадку отримує подвійну кримінально-правову оцінку – як кваліфікуюча ознака примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань і як самостійний склад злочину. Аналогічна ситуація має місце і у випадку примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднаного із умисним вбивством. Шлях подолання такої конкуренції вбачається в наступному (табл. 2).

Ще одним способом примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, як уже згадувалось вище, є знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. 355 КК).

Знищення – це протиправний руйнуючий вплив на майно, внаслідок якого воно повністю втрачає свою споживчу або економічну цінність; пошкодження – це протиправний вплив на предмет, внаслідок якого він частково, не в повному обсязі втрачає свої споживні властивості та економічну цінність і при цьому іс-

Проблема кваліфікації	Формула кваліфікації	Формулювання звинувачення
Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане з основним складом умисного тяжкого тілесного ушкодження	ч. 3 ст. 355 КК	Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоров'я
Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане з кваліфікованим складом умисного тяжкого тілесного ушкодження	ч. 1 ст. 355 КК; ч.2 ст. 121 КК	Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань та умисне тяжке тілесне ушкодження, поєднане з відповідною кваліфікуючою ознакою.
Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане з умисним вбивством	ч. 1 ст. 355 КК; ч. 1 (або ч. 2) ст. 115 КК	Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань та умисне вбивство

Табл. 2

точно обмежується можливість його використання за цільовим призначенням.

У випадку поєднання примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань із знищенням або пошкодженням майна частина 2 статті 355 КК конкурує із статтями 194 та 196 КК, як норми про «ціле» та «частини». Якщо при примушуванні до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань у діях винного наявні ознаки складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК (умисне знищення або пошкодження

чужого майна, що спричинило шкоду у великих розмірах – 250 н.м.д.г.) чи ст. 196 КК (необережне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей), кваліфікацію слід здійснювати лише за ч. 2 ст. 355 КК. Якщо ж під час примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань винний вчиняє кваліфіковане умисне знищення чи пошкодження чужого майна (ч. 2 ст. 194 КК), його дії слід кваліфікувати за сукупністю.

На практиці часто трапляються випадки примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, поєднаних із протиправним захопленням майна потерпілого у заставу чи з самовільною реалізацією свого права. Прикладом може слугувати вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12 жовтня 2012 року, яким ОСОБА_1 визнаний винним та засуджений за ч. 2 ст. 355 КК за те, що він 22 лютого 2012 року близько 14.00 год., погрожуючи застосуванням фізичного насильства, примушував потерпілого ОСОБА_4 до виконання цивільно-правових зобов'язань, зокрема негайної передачі документів на придбаний ним автомобіль марки «БМВ». Виявивши відсутність у потерпілого документів на вказаний автомобіль, застосовуючи фізичне насильство, яке виразилось у нанесенні двох ударів кулаком руки в голову та одного удару кулаком руки в спину, пред'явив вимогу про виконання цивільно-правового зобов'язання шляхом повернення коштів в сумі 4000 доларів США, витрачених ним в якості завдатку, заволодів коштами потерпілого ОСОБА_4 в сумі 3300 доларів США [5]. Поширеність такого роду діянь призвела до пропозиції законодавчого закріплення такої кваліфікуючої ознаки примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, як «пов'язані з самовільною реалізацією свого права чи захопленням майна в заставу» [1].

Чинний КК не передбачає такої кваліфікуючої ознаки, а отже не відносить вказані дії до способів вчинення примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. Тому у випадках, коли вимога виконати (не виконати) цивільно-правове зобов'язання поєднана лише із самовільним захопленням майна у

заставу чи в рахунок боргу і не поєднана з погрозою насильства, погрозою знищення майна чи іншими способами впливу на потерпілого, які передбачені ст. 355 КК і описані вище, дії винного не містять ознак складу злочину «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань». Такі дії, за наявності підстав, можуть бути кваліфіковані як самоправство (ст. 356 КК).

Також на практиці можливі випадки, коли примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане із самовільним захопленням чужого майна у заставу, потребує кваліфікації за сукупністю. Зокрема, за сукупністю статей 355 та 289 КК слід кваліфікувати примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане із незаконним заволодінням транспортним засобом. Адже ст. 289 КК передбачає відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом з будь-якою метою. Тому захоплення чужого автомобіля в якості застави для забезпечення виконання цивільно-правового зобов'язання, поєднане із примушуванням до його виконання, слід кваліфікувати за сукупністю відповідних частин статті 289 та статті 355 КК.

Суспільно-небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, за винятком двох кваліфікованих складів, передбачених ч. 3 ст. 355 КК: примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, що завдало великої шкоди, та примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, що спричинило інші тяжкі наслідки. У зазначених випадках мова йтиме про матеріальні склади злочину, які є закінченими з моменту настання наслідків у вигляді великої шкоди чи у вигляді інших тяжких наслідків. Обидва ці наслідки описані в кримінальному законі шляхом використання оціночних понять, тому їх зміст встановлюється у кожному конкретному випадку особою, що здійснює кримінальне провадження. Під великою шкодою тут слід розуміти майнову шкоду – прямі збитки та упущену вигоду. У науці кримінального

права критерієм визначення розміру шкоди, яку слід визнавати великою в даному складі злочину, пропонують вважати передбачений абз. 3 примітки до статті 185 КК розмір – 250 н.м.д.г. Мотивують таку аналогію тим, що власне цей розмір становить велику шкоду в такому суміжному складі злочину, як вимагання. До інших тяжких наслідків примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, належать, зокрема, заподіяння через необережність одній чи декільком особам тяжкого тілесного ушкодження, умисне чи необережне заподіяння двом чи більше особам середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вбивство через необережність або самогубство особи, банкрутство організації тощо.

Суб'єкт складу злочину «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань». Суб'єктом примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань може бути не лише одна із сторін цивільно-правового зобов'язання, але й будь-яка фізична особа, що на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку. Дії особи, яка є стороною цивільно-правового зобов'язання, але особисто не примушує свого боржника до його виконання, проте схиляє інших осіб до вчинення цього злочину, слід кваліфікувати за ч. 3 або ч. 4 ст. 27 та відповідною частиною ст. 355 КК (як організацію чи підбурювання, залежно від характеру та обсягу вчинених дій).

Суб'єктом примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, вчиненого повторно (ч.2 ст. 355 КК), може бути особа, яка раніше вчинила злочин, передбачений будь-якою частиною статті 355 КК, незалежно від того чи була вона за нього засуджена. Множинність суб'єктного складу примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань у статті 355 КК відображений в двох кваліфікуючих ознаках: вчинення за попередньою змовою групою осіб та організованою групою. Ознаки цих форм співучасті описані відповідно у ч. 2 та ч. 3 ст. 28 КК.

Суб'єктивна сторона складу злочину «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань» характеризується прямим умислом, поєднаним з метою примушуван-

ня до виконання існуючого зобов'язання, що виникло з підстав, передбачених чинним законодавством за відсутності корисливого мотиву. Тобто особа усвідомлює суспільну небезпечність порушення порядку розв'язання майнових спорів та бажає цей порядок порушити. Мотив та мета не є обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони даного складу злочину і на кваліфікацію дій винного не впливають. Проте, вони можуть слугувати ознаками, що відмежовують примушування від суміжних складів злочину. Так, при примушуванні до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань в основі дій винної особи корисливі спонукання можуть бути відсутні. Більше того, винний за допомогою вказаних дій може прагнути повернути майно, належне йому на законних підставах. Якщо ж корисливий мотив наявний, і винний поряд із законними вимогами висловлює ще й неправомірну вимогу передачі майна (яка виходить за межі цивільно-правового зобов'язання), його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 189 та 355 КК. Якщо, примушуючи потерпілого до невиконання цивільно-правового зобов'язання, винний має на меті заподіяти матеріальну шкоду чи обмежити законні права чи інтереси особи, що займається господарською діяльністю, його дії слід кваліфікувати лише як протидію законній господарській діяльності (за ст. 206 КК).

Психічне ставлення винної особи до таких наслідків примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, як велика шкода та інші тяжкі наслідки, як уже згадувалося вище, може бути умисним або необережним.

Висновки: 1. Оспорюваність правочину не є перешкодою для кваліфікації діяння за ст. 355 КК, оскільки так само, як і дійсний, оспорюваний правочин породжує певні цивільно-правові зобов'язання. Примушування до виконання нікчемних правочинів не слід кваліфікувати за ст. 355 КК. За наявності підстав такі діяння можуть бути кваліфіковані як вимагання чи як самоправство.

2. Потерпілими від цього злочину можуть бути і близькі родичі особи, яка є стороною цивільно-правового зобов'язання. З метою уніфікації правозастосовної практики визначення поняття

«близькі родичі» слід закріпити у КК (чи у КПК), віднісши до них батьків, дружину (чоловіка), дітей, рідних братів і сестер, діда, бабу, онуків.

3. Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань, поєднане з кваліфікованим складом умисного тяжкого тілесного ушкодження слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 355 КК та ч.2 ст. 121 КК. Якщо під час примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань винний вчиняє кваліфіковане умисне знищення чи пошкодження чужого майна (ч. 2 ст. 194 КК), його дії також слід кваліфікувати за сукупністю.

4. у випадках, коли вимога виконати (не виконати) цивільно-правове зобов'язання поєднана лише із самовільним захопленням майна у заставу чи в рахунок боргу і не поєднана з погрозою насильства, погрозою знищення майна чи іншими способами впливу на потерпілого, які передбачені ст. 355 КК, дії винного не містять ознак складу злочину «Примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань». Такі дії, за наявності підстав, можуть бути кваліфіковані як самоправство (ст. 356 КК).

1. Арманов М.Г. Кримінальна відповідальність за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань // Автореф. дис. ...к.ю.н. – К., 2009. – 20 с.
2. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України / Укл. Б.О. Кириць. – Львів: Ліга-прес, 2010. – С. 42-48.
3. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10 // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України / Укл. Б.О. Кириць. – Львів: Ліга-прес, 2010. – С. 148- 159.
4. Соловійова А.М. Примушування до виконання цивільно-правових зобов'язань: Монографія. – К.: КНТ, 2007. – 176 с.
5. Справа № 0308/7438/2012 Апеляційного суду Волинської області // Єдиний державний реєстр судових рішень.

6. *Справа № 1-58/2011 Свалявського районного суду Закарпатської області // Єдиний державний реєстр судових рішень.*

7. Федоренко Д.М. До питання про відмежування вимагання від примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань // *Питання боротьби зі злочинністю. – 2011. – № 21. – С. 259-269.*

Газдайка-Василишин І.Б. Кримінально-правова характеристика примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань

Аналізуються норми чинного Кримінального кодексу України в частині, що стосується примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, проводиться юридичний аналіз цього складу злочину та його відмежування від суміжних складів злочинів. Досліджуються окремі питання, які пов'язані із даною тематикою, та пропонуються способи їх вирішення.

Ключові слова: кримінальне право України, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань.

Газдайка-Василишин І.Б. Уголовно-правовая характеристика принуждения к выполнению или невыполнению гражданско-правовых обязательств

Анализируются нормы действующего Уголовного кодекса Украины в части, касающейся принуждение к выполнению или невыполнению гражданско-правовых обязательств, проводится юридический анализ этого состава преступления и его отграничения от смежных составов преступлений. Исследуются отдельные вопросы, связанные с данной тематикой, и предлагаются способы их решения.

Ключевые слова: уголовное право Украины, принуждение к выполнению или невыполнению гражданско-правовых обязательств.

Gazdayka-Vasylyshyn I.B. Criminal legal description of compulsion to meet or neglect civil obligations

Analyzing the current provisions of the Criminal Code of Ukraine concerning compulsion to meet or neglect civil obligations, legal analysis of this crime and its separation from related offenses are carried out. Some issues related to this topic are addressed.

Keywords: criminal law of Ukraine, compulsion to meet or neglect civil obligations.

Дорохіна Ю.А.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

УДК 343. 9

Постановка проблеми. Для правильної кваліфікації та кримінально-правової оцінки суспільно небезпечної поведінки лю-